

مسائل و مشکلات هدایت تحصیلی و سازشی

دانش آموزان شاخه نظری در نظام سالی واحدی

نسبت به نظام نیمسالی واحدی

زهرا کفاش

کارشناس ارشد برنامه ریزی آموزشی و مدیر مرکز پیش دانشگاهی

دکتر احمدرضا نصر اصفهانی

استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه اصفهان

محمد کردآبادی

معاونت آموزش متوسطه سازمان آموزش و پرورش اصفهان

ژورنال علوم انسانی چکیده فرضی

اگر چه تغییر و تحول به عنوان اصلی اجتناب ناپذیر در هر نظام آموزشی مورد توجه است، اما مهمتر از آن، پژوهش در زمینه مفید بودن این تغییرات است. به همین منظور، هدف این پژوهش، بررسی تطبیقی برخی از مسائل هدایت تحصیلی و سازشی دانش آموزان شاخه نظری در نظام سالی واحدی، نسبت به نظام نیمسالی واحدی در شهرستانهای کاشان، آران و بیدگل است. روش تحقیق مورد استفاده این پژوهش کمی و کیفی بوده که در قسمت کمی از یک پرسشنامه محقق ساخته، با ده سؤال بسته پاسخ و در قسمت کیفی از مصاحبه نیمه سازمان یافته برای گردآوری داده‌ها استفاده شده است. جامعه آماری این تحقیق کلیه مشاوران نظام جدید آموزش متوسطه نظری کارشناسان ادارات شهرستانهای کاشان، آران و بیدگل است که در هر دو نظام نیمسالی و سالی واحدی خدمت نموده‌اند. به علت محدود بودن تعداد جامعه آماری، همه مشاوران و ۱۰ نفر از کارشناسان شهرهای مذکور در تحقیق شرکت نموده‌اند. برای تجزیه و تحلیل داده‌های پرسشنامه از آمار توصیفی و برای تجزیه و تحلیل مصاحبه‌ها از شیوه مقوله بندی و آمار توصیفی استفاده شده است. نتایج حاصل از پرسشنامه نشان داد که میانگین میزان مسائل و مشکلات مشاوران در نظام سالی واحدی بطور قابل توجهی کمتر از نظام نیمسالی واحدی است. یافته‌های حاصل از مصاحبه نیز در اغلب موارد نتایج به دست آمده از طریق پرسشنامه را تأیید نمود.

مقدمه

جنبش راهنمایی و مشاوره به صورت نظام یافته و توأم با بهره گیری از نظریه‌های مختلف، حدود یک قرن قدمت دارد. مطالعه تطبیقی نظام‌های آموزشی جهان مؤید آن

است که کشورهای مختلف، بتدریج از انواع مدلها راهنمایی و روشهای مشاوره سود جسته و از خدمات راهنمایی و مشاوره به عنوان تسهیل کننده فرایند تعلیم و تربیت در دوره‌های مختلف تحصیلی، به شکلی مطلوب استفاده کرده‌اند. دجیو^۱ (۱۹۹۷) اظهار داشته از آنجا که دوره جوانی و بلوغ مرحله ای پرآشوب در روند تکامل انسان است، وقتی افراد وارد دبیرستان می شوند، با تغییرات عاطفی روبه رو می‌شوند و چالشها و فشارهای ناشی از نزدیک شدن به بلوغ با آنها همراه می‌شود، لذا مشاورانی که صرفاً با دانش آموزان پایه اول (دبیرستان) کار می‌کنند، می‌توانند به آنها کمک کنند تا خود آگاهی و پذیرش خود را کشف نموده و بهبود بخشند. در همین راستا مونی^۲ (به نقل از اردبیلی، ۱۳۷۴، ص ۱۲۸) اظهار داشته است که دانش آموزان دبیرستانی بیشترین نگرانی خود را تنظیم طرحهای تحصیلی و شغلی آینده اعلام داشته‌اند و در این زمینه مشاور مهمترین نقش را در رفع این نگرانی ایفا می‌کند. ویگینز^۳ (۱۹۸۷) در تحقیق خود نشان داده مشاورانی که بیشتر وقت خود را به مشاوره فردی و گروهی با دانش آموزان اختصاص می‌دهند، به عنوان فعالترین و بهترین مشاوران قلمداد شده‌اند. در نظام آموزش و پرورش ایران نیز، برنامه راهنمایی و مشاوره نظام یافته سابقه‌ای طولانی ندارد. از نظر صافی (۱۳۷۹) این برنامه در فاصله سالهای ۱۳۳۷ تا ۱۳۷۹ مراحل یا دوره‌های زیر را طی نموده است:

- مطالعه و گسترش فرهنگ راهنمایی و مشاوره؛

- طراحی و اجرای دوره راهنمایی و تحصیلی و استفاده از خدمات مشاوره در این

دوره؛

1. Djiou

2. Mooney

3. Wiggins

تازه‌ها و پژوهشهای مشاوره. جلد سوم، شماره ۱۱

- توقف بعضی از خدمات راهنمایی و مشاوره؛

- بازنگری و طرح مجدد برنامه راهنمایی و مشاوره،

- طراحی و استفاده از خدمات راهنمایی و مشاوره در مقطع متوسطه.

یکی از تغییرات اصولی نظام جدید متوسطه، آغاز طرح مجدد برنامه راهنمایی و مشاوره و خدمات مشاوره‌ای در دبیرستانها است. با شروع نظام جدید، به عنوان یک اصل، پذیرفته شد که هر مدرسه باید از خدمات مشاوره و راهنمایی برخوردار گردد تا دانش‌آموزان برای طی مسیر آینده در جهت ادامه تحصیل یا آماده شدن برای اشتغال، از کمک و راهنمایی مشاور برخوردار شوند. در این طرح مشخص شده است، برای این که مشاور بتواند در امر راهنمایی و هدایت تحصیلی و شغلی موفق شود، باید با شناسایی دانش‌آموزان مشکل‌دار و انجام مشاوره‌های فردی و گروهی با دانش‌آموزان و اولیای آنها، سطح آگاهی دانش‌آموزان را نسبت به ویژگیها و تواناییهای خود افزایش دهد و در رفع مشکلات آنها بکوشد. برای تسهیل امر مشاوره و راهنمایی، ابزارهایی مانند پرونده و کارتهای مشاوره‌ای و استفاده از تست‌های مفید و سایر ابزارهای مربوط می‌توانند مؤثر واقع شوند.

در راستای فعالیتهای مشاوره‌ای، از شروع نظام جدید تا کنون تغییرات اساسی در آن بوجود نیامده است و بر اساس دستورالعمل هدایت تحصیلی در دو نظام، مشاوران در طول سال اول متوسطه، روند هدایت تحصیلی تقریباً یکسانی را طی می‌کنند. روند خدمات مشاوران به شرح زیر می‌باشد:

الف) مشاوران، کلیه اولیای دانش‌آموزان پایه اول را مطابق تقویم اجرایی به واحد آموزشی دعوت می‌کنند و ضمن توضیح اهداف نظام آموزش متوسطه، در مورد

سیاستهای آتی کشور آنان را راهنمایی می‌کنند و پس از برگزاری جلسات متناوب، در نیمه دوم فروردین سال اول، نمونه برگ یا فرم شماره ۴ را ارائه و در نیمه اول اردیبهشت جمع‌آوری می‌کند. این فرم مربوط به کسب نظر والدین دانش‌آموزان در مورد شاخه یا رشته تحصیلی فرزندشان می‌باشد.

ب) مشاور باید در طول سال تحصیلی پایه اول به طور گروهی و انفرادی طی جلساتی با دانش‌آموزان، اطلاعات مورد نیاز را در اختیار آنان قرار دهد و سپس نمونه برگ شماره ۳ را در نیمه دوم فروردین سال اول به آنان تحویل و در نیمه اول اردیبهشت جمع‌آوری کند.

ج) مشاور باید با همکاری مدیر دروس، پس از توجیه معلمان، نمونه برگ شماره ۲ را بعد از امتحانات نوبت اول در اختیار معلم مربوط قرار دهد و حداکثر ۲ هفته قبل از شروع امتحانات نوبت دوم سال اول جمع‌آوری کند.

د) مشاور پس از جمع‌بندی نتایج آزمونهای استعداد و رغبت، نظر خواهی از معلمان، اولیای دانش‌آموز و بررسی مدارک موجود در پرونده تربیتی تحصیلی و نمرات مربوط، نمونه برگ شماره ۵ را تکمیل و نظر خود را در هر یک از شاخه‌ها و رشته‌های تحصیلی درباره دانش‌آموز با لحاظ اولویت، در نمونه برگ شماره یک ثبت می‌کند.

ه) نمونه برگ شماره یک هدایت تحصیلی باید همزمان با اعلام نتایج امتحانات خردادماه سال اول برای دانش‌آموز صادر شود و پس از تأیید و امضای آن توسط مسؤول ثبت نمرات، مشاور و مدیر واحد آموزشی با دعوت از اولیای دانش‌آموز در اختیار آنان قرار گیرد.

با وجود تشابهات فوق، در این قسمت با استناد به مجموعه اهم آیین نامه ها و دستور عملهای نظام جدید متوسطه (۱۳۷۶) و آیین نامه آموزشی شیوه سال واحدی (۱۳۷۹) وجه تمایز دو نظام در زمینه هدایت تحصیلی و تربیتی به طور مختصر بررسی می شود:

* ایجاد پرونده تربیتی به عنوان یک ابزار مهم برای استفاده مشاوران، جهت هدایت تحصیلی و سازشی دانش آموزان همزمان با آغاز نظام نیمسالی ضروری تشخیص داده شد که تکمیل این پرونده توسط مشاور همچنان ادامه دارد. در نظام نیمسال، ابتدا پرونده مشاوره ای شامل ۱۱ کارت بود که پس از مدتی به ۸ کارت تقلیل یافت و در نهایت محدود به ۴ کارت گردید. در نظام سالی واحدی این پرونده شامل ۲ کارت است. کارت شماره یک مربوط به اطلاعات خانوادگی، سابقه تحصیلی، چگونگی گذراندن اوقات فراغت و مسائلی از این قبیل است. کارت شماره ۲ مربوط به دیدگاه مشاور در رابطه با توانایی ها، شخصیت، پیشینه رفتاری و وضعیت غیبت دانش آموز در طول سال تحصیلی است.

* مشاوران براساس نظرات دانش آموز، اولیا، معلمان و نتایج آزمونهای رغبت و استعداد و با بررسی پرونده مشاوره ای در نظام سالی واحدی، دانش آموزان را تا پایان شهریور پایه اول ولی در نظام نیمسال واحدی تا پایان تابستان سال دوم به رشته مورد علاقه، راهنمایی و هدایت می کند.

* در نظام نیمسال واحدی، دانش آموزان تنها در صورتی که تمام دروس مربوط به شاخه یا رشته مورد علاقه را با موفقیت گذرانده بودند (کسب نمره ۱۰) حق شرکت در امتحان تعیین رشته را داشتند، در غیر این صورت، از شرکت در امتحان تعیین رشته محروم می شدند. در نتیجه تازمانی که شرایط را کسب نکرده بودند، به صورت دانش

آموز عمومی و فاقد رشته تحصیلی باقی می‌مانند، حال آن که در شیوه سالی واحدی دانش آموزان می‌توانند همزمان با شرکت در امتحانات تجدیدی در امتحان تعیین رشته نیز شرکت نمایند.

* در شیوه نیمسالی، دانش آموزانی که تمایل داشتند بعداز ورود به رشته یا شاخه تحصیلی تغییر رشته یا شاخه دهند، یکی از شروط لازم برای این امر، داشتن شرایط ورود به رشته یا شاخه مورد تقاضای خود طبق فرم هدایت تحصیلی در پایان سال اول بود، حال آن که در نظام سالی واحدی این محدودیت برداشته شده است و دانش آموزان لازم نیست طبق فرم هدایت تحصیلی شرایط ورود به رشته یا شاخه مورد نظر را کسب کرده باشند. این دانش آموزان باید همزمان با سایر دانش آموزان در امتحانات خرداد یا شهریور ماه سال دوم دروسی که در رشته مورد تقاضا پیش نیاز دروس سال سوم است، شرکت نمایند و در صورت کسب حداقل نمره ۱۰ از این دروس، شرایط ورود به رشته جدید را به دست بیاورند. تفاوت دیگر این است که دانش آموزان در نظام نیمسالی واحدی، در پایان هر نیمسال می‌توانستند متقاضی تغییر رشته باشند، حال آن که در شیوه سالی واحدی فقط یک بار آن هم در پایان سال دوم فرصت تغییر رشته دارند.

* در نظام نیمسالی واحدی رعایت دقیق قوانین و ضوابط مربوط به انتخاب واحد و عدم آشنایی دانش آموزان با روش انتخاب واحد در هر ترم، مشاوران را بر آن می‌داشت تا اکثر اوقات مفید خود را در آموزشگاه صرف برطرف نمودند اشکالات و ابهامات انتخاب واحد دانش آموزان نمایند. همچنین، برنامه‌های موجود در نظام نیمسالی واحدی مانند وجود پنجره‌های باز، میهمان شدن و میهمان پذیرفتن، و دانش

آموزان مشروطی و عمومی باعث وجود مشکلات سازشی و رفتاری در دانش آموزان می‌گردید که به تبع آن، حجم کار مشاور برای پیگیری این مشکلات زیاد می‌شد. در نظام سالی واحدی، به علت تسهیل امر انتخاب واحد از حجم مسائل مشاوره‌ای کاسته شده است.

از آغاز نظام جدید تاکنون تحقیقاتی درباره مشاوره و هدایت تحصیلی در این نظام صورت گرفته که به برخی از آنها که ارتباط بیشتری با موضوع تحقیق دارد، اشاره می‌شود:

در تحقیق دفتر امور اجرایی نظام جدید که در سال ۱۳۷۳ انجام شده، از مشاور در نظام نیمسالی به‌عنوان یکی از افرادی که نقش اصلی را در هدایت تحصیلی و شغلی دانش آموزان دارد، نام برده شده است. در تحقیق شاه حسینی (۱۳۷۴) بیان شده است که بین متغیرهای انتخاب رشته تحصیلی و نقش مشاور و هدایت تحصیلی در مشروط شدن دانش آموزان در نظام جدید، رابطه معناداری وجود دارد. شایان ذکر است که مشروطی در نظام نیمسالی واحدی به دانش‌آموزی اطلاق می‌شد که معدل وی در پایان نیمسال کمتر از ۱۰ بوده و به این علت حق انتخاب بیش از ۱۴ واحد در نیمسال بعدی را نداشت و در صورت تکرار سه بار مشروط شدن، حق ادامه تحصیل در مدرسه روزانه از وی سلب می‌گردد.

در تحقیق دیگر، رزم پا (۱۳۷۴) بیان نموده است که مشاوران، دارای عملکردی متوسط برای هدایت تحصیلی و شغلی دانش آموزان هستند. علی دوست ابدی خواه (۱۳۷۵) در تحقیق خود نشان داده است که مشاوران در امر هدایت تحصیلی فرصت کافی برای آشنا کردن دانش آموزان و اولیای آنها با آیین نامه هدایت تحصیلی ندارند.

همچنین، وی نتیجه گرفته است که نداشتن اطلاع کافی در باره آیین نامه هدایت تحصیلی و عدم راهنمایی و مشاوره کافی در مدرسه، از جمله مشکلاتی است که در ارتباط با هدایت تحصیلی دانش آموزان وجود دارد. در تحقیق خورشیدی (۱۳۷۶) نشان داده شده است که مشاوران در رابطه با راهنمایی دانش آموزان برای انتخاب رشته و حل مشکل دانش آموزان و دادن آگاهی و اطلاعات لازم درباره رشته‌های تحصیلی عملکرد خوبی داشته اند، اما در رابطه با شناسایی نقاط ضعف و قوت دانش آموزان و آشنا کردن دانش آموزان با روشهای جمع‌آوری اطلاعات شغلی ضعیف عمل کرده‌اند. کبریایی (۱۳۷۹) به این نتیجه رسیده‌است که فرآیند هدایت تحصیلی در دبیرستانها از کیفیت مطلوب برخوردار نیست و ارتباط ضعیف ملاک نظر مشاور در باره دانش آموز با پیشرفت تحصیلی آنان، نشان دهنده آن است که مشاوران باید در طول سال اول تحصیلی شناخت بیشتری نسبت به دانش آموزان پیدا کنند.

در راستای موارد مذکور، فانی (۱۳۷۸) نیز برخی از ضعفها و تنگناهای نظام نیمسالی واحدی را این‌گونه بیان کرده است: «وجود پنجره باز، مسائل مربوط به اجرا و تغییر بی‌دری آیین نامه ها و بخشنامه‌ها، مبهم بودن و یا غیر قابل اجرا بودن آنها و وجود مشکلات انتخاب رشته که در مواردی دانش‌آموزان حتی تا سال سوم نیز شرایط انتخاب رشته را کسب نکرده‌اند.»

یافته‌ها و پژوهشهای مختلف حکایت از آن دارد که اجرای نظام نیمسالی واحدی به‌خصوص در امر مشاوره مشکلات زیادی را به همراه داشته است که توسط مسؤولان آموزش و پرورش کشور تشخیص داده شد. به منظور مرتفع نمودن آنها و بهینه سازی نظام آموزش متوسطه، در سال تحصیلی ۷۹ - ۱۳۷۸ نظام نیمسال واحدی به سالی

واحدی تبدیل گردید. از جمله مزایای این نظام حذف اوقات بدون برنامه، مشخص نمودن رشته‌های تحصیلی کلیه دانش آموزان در پایان پایه اول، ساده نمودن مقررات و شرایط آموزشی و کاهش دفعات امتحانات پایانی و اضطراب ناشی از آن می‌باشد (جزوه آشنایی با دوره سه ساله متوسطه روزانه، ۱۳۸۰ ص. ۵).

با توجه به این که نظام سالی واحدی در سال تحصیلی ۸۱-۱۳۸۰ سومین سال اجرای خود را می‌گذراند، این پژوهش به بررسی روند اصلاحات و تغییرات در حیطه امور مشاوره و هدایت تحصیلی در نظام آموزش متوسطه می‌پردازد. این پژوهش در پی یافتن پاسخ به این سؤال است که نظام سالی واحدی تا چه حد توانسته است روشهای نظام نیمسالی واحدی را که حاصل آن مثبت نبوده و نارساییهای اجرایی و محتوای در پی داشته است را بر طرف نماید و آیا در عمل مشکلات جدیدی ایجاد نشده است؟ به عبارت دیگر، آیا نظام سالی واحدی توانسته است وجود پنجره‌های باز، میهمان شدن و میهمان پذیرفتن و وجود دانش آموزان بلا تکلیف عمومی و مشروطی را که مشکلات زیادی در پی داشته است، حل کند؟ آیا شکل تکمیل کارتهای پرونده مشاوره‌ای و نمونه برگهای هدایت تحصیلی حل شده است؟ تعیین و تغییر رشته تحصیلی تا چه حد در نظام سالی واحدی تسهیل شده است؟

روش تحقیق

روش انجام تحقیق، کمی و کیفی است که در قسمت کمی از پرسشنامه و در قسمت کیفی از مصاحبه نیمه سازمان یافته استفاده شده است. تجزیه و تحلیل داده های کمی پژوهش در سال آمار توصیفی با استفاده از شاخصهای فراوانی، درصد و میانگین انجام شده است. چون نمونه آماری برابری با کل افراد جامعه است نیازی به استفاده از

آزمونهای آمار استنباطی نیز نبوده است. تجزیه و تحلیل داده‌های مصاحبه با استفاده از روش مقوله بندی انجام شده است.

جامعه آماری و نمونه تحقیق

جامعه آماری این تحقیق، کلیه مشاوران و مدیران ارشد (کارشناسان ادارات) شهرستانهای کاشان، آران و بیدگل هستند که در نظام‌های نیمسالی واحدی و سالی واحدی خدمت نموده و از نزدیک شاهد تغییرات دو نظام و مسائل ناشی از آنها بوده‌اند. در این تحقیق به علت کوچک بودن جامعه آماری، نمونه گیری انجام نشده و از جمع مشاوران دبیرستانها (۳۸ نفر)، ۳۳ نفر در تحقیق شرکت نموده‌اند. همچنین، ۷ نفر از کارشناسان ادارات آموزش و پرورش شهرهای مذکور و ۳ تن از خبره ترین کارشناسان آموزش و پرورش استان اصفهان برای شرکت در مصاحبه انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها: با توجه به موضوع و روش تحقیق، از دو ابزار پرسشنامه و مصاحبه برای گردآوری داده‌ها استفاده شده است. روایی سؤالهای پرسشنامه و مصاحبه توسط استادان محترم راهنما و مشاور و چند تن از اساتید محترم دانشکده علوم تربیتی دانشگاه اصفهان و همکاران در آموزش و پرورش مورد بررسی قرار گرفته و به تأیید ایشان رسیده است. همچنین، برای تعیین پایایی پرسشنامه از فرمول آلفای کرونباخ استفاده گردید که مقدار آن توسط نرم افزار SPSS ۰/۹۷ برآورد شد. در نتیجه می‌توان گفت که ابزارهای اندازه گیری از روایی و پایایی لازم برخوردار بوده‌اند.

یافته‌های تحقیق

یافته‌های به دست آمده از پرسشنامه و مصاحبه در دو قسمت مجزا به شرح زیر ارائه می‌گردد:

الف) نتایج پرسشنامه

برای بررسی مسائل و مشکلات مشاوران در هدایت تحصیلی و تربیتی دانش آموزان دوره متوسطه در دو نظام نیمسالی و سالی واحدی ۱۰ ملاک مورد بررسی قرار گرفت. چون این ملاکها به سبک گویه‌های ۵ درجه‌ای طیف لیکرت تنظیم شده است به طور

قرار دادی به گزینه خیلی کم وزن یک و به گزینه خیلی زیاد وزن پنج اختصاص داده شده است.

ملاکهای مورد بررسی به گونه‌ای است که در برخی از آنها مانند ملاک شماره ۱ (میزان مسائل و مشکلات تکمیلی کارتهای پرونده مشاوره‌ای) میانگین وزنی کم، نشانه کاهش مشکلات است. برعکس، در برخی ملاکها، میانگین کم نشانه نامناسب بودن کیفیت آن ملاک می‌باشد. برای مثال، میانگین کم در ملاک شماره ۷ جدول شماره ۲ (میزان تسهیل تغییر شاخه یا رشته تحصیلی) نشانه کم توجهی به این موضوع مهم می‌باشد.

با توجه به توضیحات مذکور، ده ملاک مورد نظر در دو دسته جداگانه ارائه می‌گردد. در دسته اول که پایین بودن میانگین مطلوب است چهار ملاک مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول شماره ۱. فراوانی، درصد و میانگین مشکلات مشاوران در نظامهای متوسطه نیمسالی و سالی واحدی

ردیف	نیمسالی واحدی													سالی واحدی		
	شاخص						طیف									
	فراوانی در صد	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	میانگین			
۱	ف	-	۲	۵	۱۰	۳۰/۲	۳/۹۶	۴۵/۵	۱۵/۲	۹/۱	د	۲	۸	۲۴/۲	۲/۹۲	میزان مسائل و مشکلات تکمیلی کارتهای پرونده مشاوره‌ای
۲	ف	-	۲	۷	۸	۱۶	۴/۱۵	۴۸/۵	۲۱/۲	۶/۱	د	۴	۱۶	۴۸/۵	۲/۹۲	میزان مشکلات سازشی دانش آموزان
۳	ف	۱	-	-	۱۲	۱۹	۴/۴۸	۵۷/۶	-	-	د	۲	۱۱	۲۹/۴	۲/۷۲	میزان مراجعات دانش آموزان به مشاور
۴	ف	-	۱	۲	۱۱	۱۹	۴/۴۵	۵۷/۶	۶/۱	۳	د	۴	۱۹	۵۷/۶	۲/۰۹	مشکلات رفتاری دانش آموزان ناشی از اجرای بخشنامه

داده‌های جدول شماره ۱ حاکی است که تغییرات بسیار محسوس در جهت کاهش مشکلات مشاوران در نظام سالی واحدی مشاهده می‌شود. برای مثال، در حالی که ۷۶ درصد مشاوران مشکلات تکمیل کارتهای پرونده مشاوره‌ای (سؤال ۱) را در نظام نیمسالی در حد زیاد و بسیار زیاد ارزیابی کرده‌اند، این میزان در نظام سالی به ۳۳ درصد کاهش یافته‌است. میانگین وزنی این مشکل نیز از ۳/۹۶ به ۲/۹۳ تقلیل یافته‌است. مورد قابل توجه دیگر کاهش مشکلات رفتاری دانش‌آموزان است که ناشی از اجرای بخشنامه‌ها می‌باشد (سؤال ۴). در حالی که ۹۱ درصد مشاوران این مورد را در نظام نیمسالی در حد زیاد و بسیار زیاد دانسته‌اند. فقط ۹ درصد این مشکل را در حد زیاد و بسیار زیاد دانسته‌اند و به همین جهت میانگین وزنی این سؤال از ۴/۴۵ به ۲/۰۹ کاهش یافته که بسیار قابل توجه است.

همانطور که اشاره شد کاهش میانگین دو مشکل دیگر نیز بسیار قابل توجه بوده است. میانگین سؤال دوم از ۴/۱۵ به ۲/۹۳ و میانگین سؤال سوم از ۴/۴۸ به ۲/۷۲ تقلیل یافته‌است. در مجموعه می‌توان گفت که عملکرد نظام سالی واحدی در چهار مورد مذکور بسیار مطلوب بوده‌است و نسبت به نظام نیمسالی در حد قابل قبولی بوده‌است.

در دسته دوم ۶ ملاک (جدول شماره ۲) مورد بررسی قرار گرفته و همانگونه که گفته شد بر خلاف دسته اول، کاهش میانگین در این موارد نشانه کم توجهی به تحقق ملاک است. به عبارت دیگر میانگین وزنی بیشتر نشانه عملکرد مطلوب می باشد.

جدول شماره ۲. مقایسه ملاکها در دو نظام نیمسالی و سالی واحدی

ردیف	نیمسالی واحدی		سالی واحدی						
	تایف شاخص	فراوانی درصد	میانگین کم	میانگین زیاد	تأ محدودی	تأ زیاد	میانگین کم	میانگین زیاد	
۵	میزان انطباق محتوای کتاب برنامه ریزی با هدف تدریس	ف ۴ د ۵	۱۲/۱	۱۲/۱	۲۱/۲	۲۰/۳	۲۴/۲	۸ ۴	۱۰ ۱ ۳
۶	میزان موافق بودن با شیوه آموزشی درس برنامه ریزی	ف ۹ د ۵	۲۷/۳	۲۷/۳	۲۱/۲	۱۵/۲	۲۱/۲	۷ ۷	۱۱ ۲ ۹/۱
۷	میزان تسهیل تفسیر شاخه یا رشته تحصیلی	ف ۷ د ۶/۱	۱۸/۲	۱۸/۲	۲۷/۳	۲۴/۲	۲۷/۳	۱ ۳	۱۳ ۲ ۶/۱
۸	میزان تسهیل شرکت دانش آموزان در امتحان تعیین رشته	ف ۳ د ۹/۱	۲۴/۲	۲۴/۲	۱۲/۱	۲۱/۲	۱۲/۱	۳ ۹/۱	۱۴ ۵ ۱۵/۲
۹	فرصت شناخت دانش آموزان توسط مشاور	ف ۳ د ۹/۱	۳۰/۳	۳۰/۳	۲۷/۳	۲۷/۳	۱۸/۲	- ۳	۱۳ ۹ ۱۰ ۱۵/۲
۱۰	میزان کارآیی نمونه برگ های هدایت تحصیلی	ف ۲ د ۶/۱	۲۱/۲	۲۱/۲	۱۸/۲	۱۸/۲	۱۸/۲	۳ ۹/۱	۱۰ ۱ ۳ ۳۰/۳

داده‌های جدول شماره ۲ نشان می‌دهد که افزایش میانگین وزنی در سه مورد (سؤالهای ۶، ۸، ۹) نسبتاً خوب بوده و به ترتیب ۰/۱۷، ۰/۱۵ و ۰/۲۱ افزایش میانگین مشاهده می‌شود. در سه ملاک دیگر (۵، ۷ و ۱۰) میانگینهای وزنی در نظام سالی ۳ صدم کاهش یافته است که این مقدار قابل اعتنا نیست. بنابراین، می‌توان گفت عملکرد نظام سالی در سه مورد بهبود یافته ولی در سه مورد دیگر تفاوتی نکرده است.

در مجموع، باتوجه به میانگینهای به دست آمده از ده ملاک مذکور (جدولهای ۱ و ۲)، با قوت می‌توان گفت که عملکرد مشاوران در هدایت تحصیلی و سازشی در نظام سالی بسیار بهتر از نظام نیمسالی بوده است.

ب) مصاحبه با کارشناسان

کارشناسان نیز نظرات خود را در رابطه با ۵ مورد از موارد مهم مندرج در پرسشنامه ذکر نموده‌اند که در این قسمت به بیان نظرات آنها می‌پردازیم:

۱- تعیین و تغییر رشته تحصیلی

دانش آموز در نظام سالی واحدی در پایان سال اول ملزم به تعیین یکی از رشته‌ها بر اساس ضوابط است، ولی در نظام نیمسالی مشکل عدم کسب شرایط لازم، گاه دانش آموز را ۲ تا ۳ سال به صورت عمومی و بلا تکلیف در نظام نگه می‌داشت. همه مصاحبه شوندگان شیوه تعیین و تغییر رشته در نظام سالی واحدی را مطلوبتر می‌دانستند. برای مثال، یکی از کارشناسان با سابقه آموزش متوسطه نظری و پیش دانشگاهی استان اصفهان، شیوه تعیین رشته در نظام سالی واحدی را مطلوبتر می‌داند. وی اظهار می‌دارد:

در نظام نیمسال، همه دانش آموزان در پایان سال اول ملزم به تعیین رشته نبودند. این موضوع، بی نظمی هایی را در سال دوم پدید می آورد. دانش آموزان عمومی همگی سرگردان بودند و با انتخاب واحد کمتر و پنجره‌ای باز در سال دوم ادامه تحصیل می دادند و در نتیجه، بسیاری از مشکلات اخلاقی و تربیتی گریبانگیر این دسته از دانش آموزان می شود.

وی در رابطه با تغییر رشته نیز چنین می گوید: به نظر می رسد که نظام نیمسال از انعطاف لازم برخوردار بود و دانش آموز در هر مرحله می توانست از رشته ای به رشته دیگر تغییر یابد، اما این انعطاف هر چند محاسنی در بر داشت، ولی معایبی نیز به همراه داشت و دانش آموزان در تعیین هدف و انتخاب رشته، آن طور که باید و شاید موضوع را جدی نمی گرفتند.

همچنین، شرایط امتحان تغییر رشته در نظام سالی واحدی ساده تر شده است و دانش آموز می تواند در سال دوم با امتحان تغییر رشته، به رشته دلخواه خود هدایت شود. به طور کلی، می توان گفت که به نظر کارشناسان، به علت وجود نداشتن دانش آموز عمومی و بلا تکلیف و به تبع آن نبودن پنجره های باز و عوارض ناشی از آن و همچنین شیوه مطلوبتر تغییر رشته در نظام سالی واحدی، روند تعیین و تغییر رشته، مسیر طبیعی تر و بهتری را در نظام مالی طی می کند.

۲- پنجره باز (ساعت خالی)

در نظام نیمسال، دانش آموز بنا به اختیار خود و یا به علت مشروط شدن و به دلایل دیگر، می توانست بعضی از واحدهای موجود در مدرسه خود را انتخاب نکند و این باعث می شد که در برنامه هفتگی دانش آموز ساعات خالی ایجاد شود. در

رابطه با این ساعات خالی که به پنجره‌های باز معروف است، کارشناسان محاسن و معایبی را مطرح نمودند:

محاسن: در صورت وجود نیروی انسانی لازم و امکانات مناسب مانند کتابخانه مجهز، امکانات ورزشی و تفریحی و امکانات سمعی و بصری، دانش آموزان می‌توانستند در کارهای فوق برنامه نیز فعال شوند و از ساعات خالی برنامه هفتگی استفاده بهینه کنند.

معایب: عدم اطلاع خانواده از برنامه و ساعات هفتگی و به تبع آن عدم کنترل بر رفت و آمد فرزندان و همچنین عدم کنترل دقیق حضور و غیاب دانش آموزان از طریق مسئولان مدرسه، بویژه در شهرهای بزرگ باعث بروز مشکلات اخلاقی، رفتاری و ناهنجاریهای اجتماعی و تربیتی می‌شود. یکی از ناهنجاریهای تربیتی دانش‌آموزانی که پنجره‌های باز داشتند، احساس عاطل بودن و پوچی در مدرسه بود.

پنجره‌های باز در برنامه کاری مدرسه گستردگی زیادی ایجاد می‌کرد و شروع و پایان کار مدرسه بی‌نظم و نامشخص بود. در همین راستا، پنجره باز، نوعی تقویت مثبت برای فرار از کلاس درس برای دانش‌آموزان مشکل دار محسوب می‌شود.

نتیجه کلی آنکه ۶۰ درصد (۶ نفر) از کارشناسان با حذف پنجره‌های باز موافق بودند و ۴۰ درصد از آنان علاوه بر بیان ایرادات، محاسنی را برای وجود پنجره‌های باز برشمردند. به‌طوری کلی، می‌توان گفت که در شرایط فعلی و امکانات موجود،

پنجره‌های باز به علت آنکه تنگناهای زیادی را برای نظام آموزش متوسطه ایجاد کرده بود، مطلوب به نظر نمی‌رسید.

۳- میهمان شدن و میهمان پذیرفتن

دانش آموز میهمان به فردی اطلاق می‌شود که پس از ثبت نام و انتخاب واحد در دبیرستان مبدأ به منظور انتخاب باقیمانده دروس لازم، توسط مدیر دبیرستان به واحد آموزشی مقصد معرفی می‌گردد (مجموعه اهم آیین نامه‌ها و دستورالعمل‌های نظام جدید متوسطه، ۱۳۷۶). درباره روند این قانون، مصاحبه شوندگان محاسن و معایبی را برای این طرح بیان داشتند. برخی از محاسن عنوان شده برای این طرح موارد زیر می‌باشد:

دانش آموزان میهمان با محیط‌های جدید آموزشی، کادرهای آموزشی جدید و امکانات سایر دبیرستانها و شیوه‌های تدریس دبیران دبیرستان میزبان آشنا می‌شوند. با میهمان شدن در دبیرستان مقصد، از عقب ماندن دانش آموزان در بعضی از دروس، بویژه در سال سوم جلوگیری می‌شود و حتی مقدمات جهش دانش آموزان مستعد که مایلند بیش از سقف واحد انتخاب کنند، فراهم می‌گردد.

از جمله معایبی که کارشناسان به آن اشاره داشتند، موارد زیر را می‌توان برشمرد: عدم نظارت کافی بر رفتار دانش آموزان میهمان از لحاظ تربیتی و عدم کنترل حضور و غیاب آنان.

دانش آموز به علت عدم احساس تعلق به مدرسه میزبان، خود را موظف نمی‌داند که از مقررات و قوانین مدرسه جدید آگاهی پیدا کند و به اجرای قوانین مدرسه تن در دهد.

وجود فاصله زیاد مدارس میزبان تا محل سکونت دانش آموز، وقت بیشتری را از دانش آموز برای رفت و آمد تلف می کند. ضمناً مسأله فاصله دار بودن محل تحصیل به محل زندگی، مشکلاتی را نیز همانند خطر تصادف، سرما در زمستان و گرما در تابستان برای دانش آموز به وجود می آورد.

عدم آمادگی اجرای این طرح توسط خانواده و فضای آموزشی و عدم اشراف کامل آنها بر برنامه دانش آموز باعث می شود تا عدم حضور دانش آموز به بهانه میهمان شدن از دید خانواده مدرسه مبدأ پنهان بماند.

به علت زود مشخص نشدن تکلیف دانش آموز برای میهمان شدن، دانش آموز ساعات درس هفته های اول شروع ترم را در مدرسه میزبان از دست می دهد.

در برخی موارد اعلام نتایج دروس دانش آموزان میهمان به مدرسه مبدأ، با تأخیر و احیاناً با خطا صورت می گیرد.

از مجموع ۱۰ نفر از کارشناسان، ۶۰ درصد مصاحبه شوندگان (۶ نفر) فقط به بیان معایب میهمان شدن پرداختند و ۴۰ درصد بقیه نیز ضمن اعتقاد به معایب، محاسنی را هم برای آن قائل شدند. در مجموع، کارشناسان به طور کلی شیوه میهمان شدن و میهمان پذیرفتن را برای نظام آموزشی مطلوب ندانستند.

۴- شیوه انتخاب واحد

در نظام نیمسال واحدی، انتخاب واحد دانش آموزان می بایست در موعد مقرر و قبل از شروع هر نیمسال یا دوره تابستانی با حضور فعال مدیر دروس، مشاور و دبیران راهنما، نظارت مدیر مدرسه و براساس فرمهای مربوط و اعلام نوبتهای ثبت نام بر

اساس سال تحصیلی در رشته‌ها صورت گیرد (مجموعه اهم آیین نامه‌ها و دستورالعمل‌های نظام جدید آموزش متوسطه، ۱۳۷۶). اما در سالی واحدی، به علت وجود برنامه های یکنواخت هفتگی در طول سال اول و دوم، نیازی به انتخاب واحد وجود ندارد و فقط در پایه سوم برای ارائه پیش نیازها، دانش آموز موظف به انتخاب واحد است.

۸۰ درصد از مصاحبه‌شوندگان، شیوه انتخاب واحد در نظام نیمسالی واحدی رادارای اشکالات و معایبی به شرح زیر می‌دانستند:

با توجه به عدم آشنایی دانش آموزان با شیوه انتخاب واحد بویژه در رابطه با رعایت پیش‌نیاز، مسائل مربوط به دانش آموزان معوقه و مشروطی، مشاوران در مدرسه وقت زیادی را برای راهنمایی دانش آموزان و رفع اشکالات موجود در انتخاب واحد آنان اختصاص می‌دادند.

مسئولیت اشتباه در انتخاب واحد دانش آموز به عهده مسئولان مدرسه بود که در صورت اشتباه، مسئولان مدرسه متخلف شناخته می شدند و همین امر استرس و اضطراب فراوانی بر کادر مدرسه حاکم می‌کرد.

۲۰ درصد از مصاحبه‌شوندگان برای انتخاب واحد دانش آموزان در نظام نیمسالی این حسن را بیان داشتند که آزادی عمل در انتخاب واحد بیشتر بود و حق انتخاب برای دانش آموز - حداقل برای بعضی از دروس و یا گاهی تمام دروس - وجود داشت.

نتیجه کلی این که همه مصاحبه‌شوندگان، شیوه انتخاب واحد در نظام سالی واحدی را به خاطر یکنواختی در کار و تسهیل قوانین مرتبط به انتخاب واحد، مطلوبتر دانستند.

۵- تعدد و رسایی بخشنامه

همه کارشناسان به اتفاق معتقد بودند که در شیوه سالی واحدی به طور چشمگیری از حجم و ابهامات بخشنامه‌ها کاسته شده است و بخشنامه‌ها نیاز به تفسیر و تبیین کمتری دارد. برخی از آنها نیز یادآور شدند که اجرای چند ساله نظام نیمسالی توانسته است راهکارهای مفیدی را برای نظام سالی واحدی ارائه دهد.

بحث، نتیجه گیری و پیشنهادها

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که میزان مسائل و مشکلات هدایت تحصیلی و تربیتی دانش آموزان در نظام سالی واحدی، نسبت به نظام نیمسالی واحدی به طور چشمگیری کاهش یافته است. یافته‌ها حاکی است میزان مشکلات رفتاری و سازشی دانش آموزان و همچنین، میزان مراجعات دانش آموزان به مشاور برای چاره‌جویی مسائل مربوط به انتخاب واحد، از عمده مسائل در نظام نیمسالی واحدی بوده که تا حدود زیادی در نظام سالی واحدی رفع گردیده است (جدول شماره ۱). احتمالاً حذف مواردی مانند وجود دانش آموزان عمومی، پنجره باز و میهمان شدن و میهمان پذیرفتن در نظام سالی واحدی، در کاهش حجم مشکلات رفتاری و سازشی دانش آموزان مؤثر بوده است.

با وجود این طبق نظر اکثر مشاوران، تکمیلی کارتهای پرونده مشاوره‌ای و نمونه برگهای هدایت تحصیلی همچنان در نظام سالی نیز از مطلوبیت لازم برخوردار نیست. به نظر می‌رسد علت این امر، عدم آگاهی مشاوران نسبت به اهداف وجودی و نقش این ابزار در هدایت تحصیلی، شغلی و سازشی دانش آموزان بوده است. همچنین،

مشاورانی که به وجود این کارتها به عنوان ابزار مفید برای امر هدایت تحصیلی و سازشی دانش آموزان اعتقاد داشتند، حجم کار مشاور را با تعداد ساعات در نظر گرفته شده متناسب ندانسته اند. علاوه بر این، طبق نظر مشاوران، شیوه ارائه درس، محتوای کتاب برنامه ریزی تحصیلی و شغلی، و ضوابط تعیین و تغییر رشته یا شاخه تحصیلی اصلاحات مجددی را می طلبد (جدول شماره ۲).

یافته های تحقیق حاضر بویژه با نتایج تحقیق امور اجرایی نظام جدید (۱۳۷۳) و آقایان علی دوست - ابدی خواه (۱۳۷۵) و کبیریایی (۱۳۷۹) همخوانی دارد. داده های حاصل از مصاحبه های انجام شده در این پژوهش نیز در اغلب موارد نتایج به دست آمده از طریق پرسشنامه را تأیید می نماید. در ادامه، با بهره گیری از نتایج این تحقیق، پیش نهادهای کاربردی زیر ارائه می گردد:

۱- طرح راهنمایی و مشاوره در صورتی می تواند موفقیت آمیز باشد که اولاً سیاستگذاران، اهداف، خط مشی ها و راهکارهای طرح راهنمایی و مشاوره را به وضوح تبیین نمایند. ثانیاً با گزینش صحیح مشاوران و تثبیت پست مشاوره اهمیت و ارزش امر مشاوره را ارتقا دهند. ثالثاً بهتر است اصلاحات لازم در روند کاری، شرح وظایف و میزان ساعات مشاور انجام شود و چاره اندیشی لازم برای رفع موانع و مشکلات موجود در پرونده مشاوره و تکمیل نمونه برگهای هدایت تحصیلی طبق نظر مشاوران صورت گیرد.

۲- برای آشنایی عملی مشاوران با کاربرد تکنیک های جدید مشاوره و روان درمانی پیشنهاد می شود با برگزاری دوره های آموزشی کارگاه های، ایجاد پایگاههای اطلاع رسانی رایانه ای و انتشار ماهنامه آموزشی قدمهای مؤثری برداشته شود.

۳- از آنجا که به خاطر فشرده بودن دروس در طول هفته، ارتباط مشاوران با دانش آموزان بسیار کم است لذا شایسته است به غیر از کلاسهای برنامه ریزی، فرصتی برای ارتباط مشاوره‌ای با دانش آموزان به صورت غیر رسمی و یا رسمی در برنامه آموزشی در نظر گرفته شود.

۴- در نظام نیمسال، برای تکمیل نمونه برگهای هدایت تحصیلی و کارت‌های مشاوره‌ای، در کنار مشاور از وجود دبیران راهنما استفاده می‌شود، ولی در نظام سالی واحدی تکمیل آنها تنها به عهده مشاور است. این امر باعث سنگینی وظایف مشاور و کمبود وقت برای مشاوره سازشی و تحصیلی شده که باید برای این مهم تدبیری اندیشید.

۵- بهتر است دورنمای صحیح و روشنی از ادامه تحصیل کلیه رشته‌ها در اختیار مشاوران قرار گرفته و همچنین هر سال رشته‌هایی که در آینده بهتر جذب بازار کار می‌شوند، به صورت بروشور و یا اطلاع‌رسانی به مدارس ارسال شود تا هدایت تحصیلی و تعادل بین بازار کار و فارغ التحصیلان در آینده صورت گیرد. همچنین، به دلیل نیاز مبرم دانش آموزان برای آشنایی با ضوابط و شرایط ورود به دانشگاهها پیشنهاد می‌شود دوره کارآموزی برای کلیه مشاوران در این زمینه برگزار شود.

۶- چون تکمیل کارت‌های پرونده مشاوره‌ای، حجم زیادی از اوقات مشاوران را به خود اختصاص می‌دهد و به عنوان یک ابزار مفید آنچنان که شایسته است نمی‌تواند در هدایت تحصیلی و تربیتی دانش آموزان مؤثر واقع شود لذا بجاست باروشن شدن جایگاه این پرونده، خلاصه تر و کارآمدتر شدن آن و رفع ابهامات این کارت‌ها بویژه کارت شماره ۲، کارآیی و بازدهی این پرونده را افزایش داد.

۷- باتوجه به تراکم دانش آموزان، سیستم و ساختمان کلاسها شیوه‌ارائه و ارزشیابی درس برنامه ریزی به صورت مباحث گروهی با مشکل مواجه است. به همین جهت، معمولاً مشاوران همان شیوه ارائه سایر دروس یعنی شیوه خطابه‌ای را به کار می‌برند. برای رفع این مشکل، پیشنهاد می‌شود علاوه بر تهیه امکانات لازم، در شرایط حاضر دانش آموزان به دو گروه تقسیم شده و هر گروه حداقل هفته‌ای یک جلسه در کلاس شرکت نمایند.

منابع

اردبیلی، ی. (۱۳۷۶). اصول و فنون راهنمایی و مشاوره در آموزش و پرورش. تهران، موسسه انتشارات بعثت.

خورشیدی، ه. (۱۳۷۶). مقایسه دیدگاه‌های دانش آموزان دختر و پسر سال دوم دبیرستانهای شهر اهواز درباره فعالیتهای مشاوران. پایان نامه کارشناسی (چاپ نشده). دانشگاه آزاد اسلامی رودهن.

رزم‌پا، ا. (۱۳۷۴). جنبه‌هایی از مشکلات و موانع نظام جدید آموزش متوسطه از دید دبیران در استان بوشهر. پایان نامه کارشناسی ارشد (چاپ نشده)، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه اصفهان.

شاه‌حسینی، ا. (۱۳۷۴). بررسی علل مشروط شدن برخی از دانش‌آموزان نظام جدید. پایان نامه کارشناسی ارشد (چاپ نشده)، اداره کل آموزش پرورش سمنان.

صافی، ا. (۱۳۷۹). «همایش سیمای راهنمایی و مشاوره در آموزش و پرورش». پژوهش نامه آموزشی، شماره ۳۱.

علی دوست ابدی خواه، م. (۱۳۷۵). ارزشیابی از ضابطه های هدایت تحصیلی و رعایت آنها در نظام جدید آموزش متوسطه. تهران، وزارت آموزش و پرورش. فانی، ع. (۱۳۷۸). سمینار استان فارس، ماهنامه نگاه، شماره ۱۴۰.

کبریایی نوش آبادی، م. (۱۳۷۹). بررسی میزان موفقیت دانش آموزان سال سوم براساس هدایت تحصیلی مشاوران. پایان نامه کارشناسی ارشد (چاپ نشده)، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه اصفهان.

وزارت آموزش و پرورش. (۱۳۸۰). جزوه آشنایی با دوره سه ساله متوسطه روزانه. دفتر آموزشهای نظری و پیش دانشگاهی.

وزارت آموزش و پرورش. (۱۳۷۶). مجموعه اهم آئین نامه ها و دستورالعملهای نظام جدید متوسطه دفتر آموزشهای نظری و پیش دانشگاهی.

Dagiou, B. J. (1997). A Program of Counseling and Guidance to Facilitate the Transition from Middle School to High School. *ERIC Record*. No. ED 413562.

Wiggins, J. (1987). Student Evaluations of Counseling Programs. *The School Counselor*.